

СЕКУЛАРНИ И РЕЛИГИЈСКИ АСПЕКТ СВАДБЕНИХ ОБИЧАЈА КОД СРБА У РУМУНИЈИ

У раду се на основу теренске грађе настале у периоду од 2016. до 2019. године у оквиру вишегодишњег пројекта *Истраживање културе и историје Срба у Румунији*, разматра друштвена и магијска функција свадбених обичаја. Циљ рада је да прикаже секуларни и религијски аспект обичаја који прате склапање брака код Срба у Пољадији, Поморишју, Бантаској Црној Гори, Дунавској Клисури и централном делу Западног Баната, те да се продискутује њихов међуоднос.

Кључне речи: Румунија, свадбени обичаји, Срби, друштвена функција, магијска функција.

Увод

Традиционални облик свадбе код Срба³, као и већине других народа, може се одредити као сплет религиозно-митолошких радњи и обреда, правних обичаја, утврђених правила понашања, прожетих фолклорним творевинама, као што су песма, игра и сценско-театарски прикази (Пантелић, 2002: 12). Обичаји који прате све етапе склапања брака – од предсвадбених обичаја, преко обичаја на дан свадбе до обичаја после свадбе⁴ – садрже елементе и секуларног и религијског обреда, односно имају двојаку функцију:

¹ bojana.bogdanovic@ei.sanu.ac.rs

² Текст је резултат истраживања на пројекту *Истраживање историје и културе Срба у Румунији*, у организацији Центра за научна истраживања културе Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији (Темишвар) и рада у Етнографском институту САНУ који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години, број Уговора: 451-03-66/2024-03/200173, од 05.02.2024.

³ Традицијска свадба оквирно обухвата период од завршетка Другог светског рата до почетка осме деценије прошлог века.

⁴ Садржински, свадба је скуп ритуално разрађених сегмената који се одвијају сукцесивно (Златановић, 2003: 24). Традиционално склапање брака чине три веће целине: *предсвадбени обичаји, обичаји на дан свадбе и обичаји после свадбе*. Све три целине свадбених обичаја изводе се према правилима која су прихваћена од стране групе или појединаца које их практикују, са циљем да се „успоставе повољни или бар избегну неповољни односи са натприродном, оностраном реалношћу“ (Бандић, 2004: 225). Наведени сегменти образују „јединствену ритуалну целину у оквиру које сваки од њих има свој назив и извесну самосталност и заокруженост“ (Златановић, 2003: 25).

1) друштвену и 2) магијску. Прву од њих дефинише чињеница да већина свадбених обичаја има изразито друштвени карактер (Бандић, 2004: 242), јер се склапањем брака не успоставља веза само између двоје младих, већ и између две породичне / друштвене заједнице. Наиме, одлука члана заједнице да ступи у брачну везу један је од преломних момената у животу сваког појединца, али и шире заједнице, јер тим чином долази до прегруписавања, односно нарушавања постојеће друштвене равнотеже (в. Златановић, 2007: 14). Као „веома разуђени и разрађени, дуго планирани и припремани приватни ритуали на јавној сцени“ (Златановић, 2007: 37), свадбени обичаји су прилика да њени актери прикажу своје материјално стање, друштвени статус, родбинске / пријатељске релације са другим учесницима и сл. Стога се свадба у народу третира као важан друштвени чин / свечани догађај који се годинама памти и о којем се дуго и надалеко прича. С друге стране, магијски подтекст свадбених обичаја присутан је у свим његовим фазама. Разрађена и садржајна обредна активност, у чијој је основи магијско-религијска пракса са првенствено заштитном улогом, налази се у готово свим сегментима циклуса свадбених обичаја. Секуларни и религијски аспект свадбених обичаја нису дијагонално различите категорије / бинарне опозиције

јер постоје значајне зоне међусобних прожимања и преклапања. И један и други садрже неупитна начела, односно квалитет светог. У најопштијем, религијски ритуал односи се на „онај“ свет и тежи да га покрене да би утицао на овај. Секуларни покреће овај и само овај свет. Заједнички циљ и једног и другог је, међутим, да утичу на овај свет. Традицијска свадба има јачу религијску потку и према својим најважнијим одликама може се посматрати као религијски ритуал (Златановић, 2003: 20–21).

Досадашња истраживања свадбених обичаја код Срба у Румунији⁵ показала су да обичаји који прате склапање брака имају сложenu и стабилну структуру / садржај, те да се у њиховој основи налазе елементи и секуларног и религијског ритуала. У више наврата (Богдановић, 2019, 2020а, 2020б, 2021, 2022; Трубарац Матић, 2021; Крстић, 2015) указивано је на друштвени и магијски карактер свадбених обичаја које је у периоду од краја Другог светског рата до почетка 80-их година 20. века практиковала српска национална мањина у селима Пољадије, Поморишја, Бантаске Црне Горе, Дунавске Клисуре и централног дела Западног Баната. Троделна структура

⁵ Један од најзначајнијих пројеката у оквиру кога се врши систематско истраживање српских свадбених обичаја у Румунији јесте *Истраживање културе и историје Срба у Румунији*, у организацији Центра за научна истраживања културе Срба у Румунији, под руководством проф. др Михаи Радана. У периоду од 2016. године до данас прикупљена је обимна и драгоцену теренска грађа која представља основу за писање и овог рада. Рекогносцирање терена спроводе сараднице Етнографског института САНУ др Милина Ивановић Баришић, др Ђорђина Трубарац Матић, др Нина Аксић и др Бојана Богдановић.

свадбених ритуала⁶ прожета је, у свим својим деловима, поступцима који би се могли окарактерисати као „конгломерат црквених правила, моралног кодекса средине и вековима понављаних народних обичаја“ (Марковић, 2017: 27). Другим речима, за српске свадбене обичаје у румунском делу Баната може се рећи да, с једне стране рефлектују друштвену стварност (у најширем смислу те речи), док с друге стране осликавају религијска и магијска уверења заједнице која их практикује. Научни закључци, изведени на основу постојеће теренске грађе, показују да први – *друштвени* – аспект дефинишу две основне чињенице: 1) доминантна структура традиционалних свадбених обичаја код Срба у Румунији дубоко је „уроњена“ у систем патријархалних релација у чијим се основама налазе хијерархизације бинарних парова (јако-слабо, доминантно-потчињено, исправно-погрешно, чисто-нечисто, горе-доле) које најзад изводе пар мушко-женско (в. Стојановић, Зеба и Марков, 2014: 93) и 2) српска заједница у Румунији је мањинска етничка група која живи у оквиру већег политичког друштва, чији су припадници у физичком и/или културалном погледу различити од осталих група у том друштву/ држави, и које су у различитој мери подвргнуте неједнаком и неправедном третману од стране друге групе или других група (Недељковић, 2007: 31). Други – *магијски* – аспект почива на уверењу да је сврха брака стицање (мушког) потомства, те да је свадба, као један од најважнијих, преломних ритуала у животном циклусу сваког појединца, време опасности, испуњено појачаним деловањем злих и нечистих сила (в. Бандић, 2004: 241–246). Стога се магијски поступци практиковани у српским свадбеним обичајима у румунском делу Баната могу груписати у две веће целине: 1) магијске радње везане за култ плодности и 2) заштита учесника (превасходно младенаца) од злих сила.

На основу теренске грађе прикупљене у оквиру вишегодишњег пројекта *Истраживање културе и историје Срба у Румунији* (у организацији Центра за научна истраживања културе Срба у Румунији),⁷ у наставку рада

⁶ Традиционално склапање брака код Срба у румунском делу Баната чине три веће сукцесивне целине: предсвадбени обичаји, обичаји на дан свадбе и обичаји после свадбе. Циклусу предсвадбених обичаја припадају све радње од упознавања младенаца до дана венчања. У њих спадају: упознавање младенаца, гледање куће, просидба, позивање на свадбу, припреме за свадбу, преношење младине спреме, момачко / девојачко вече и др. Процес склапања брака кулминира у обичајима на дан свадбе. Поред бројних локалних разлика у њиховој структури, могуће је издвојити и неке уобичајене елементе: окупљање сватова, долазак по младу, преузимање младе, одлазак на венчање, склапање црквеног / грађанског брака, свадбено весеље, улазак младе у младожењину кућу, испраћај сватова итд. Један од најраспрострањенијих обичаја који се практикују у данима који следе након склапања брака јесте посета орођених породица. Прославом Младенаца (22. марта) круг свадбених обичаја се затвара (в. Богдановић 2022: 244–272).

⁷ Теренска истраживања српских свадбених обичаја у оквиру наведеног пројекта започета су 2016. године у централном делу Западног Баната, у селима Дињаш и Ченеј. Следеће, 2017. године, теренска истраживања спроведена су у селима Белобрешки, Дивичу и Старој Молдави (Дунавска

ће бити детаљније указано на секуларни и религијски аспект свадбених обичаја код Срба у Румунији, односно на друштвену и магијску функцију ритуала који прате склапање брака.

Друштвена функција свадбених обичаја

С обзиром на то да се склапање брака у српском народу третира преваходно као колективан чин и пре би се могло окарактерисати као успостављање везе између две породичне заједнице него као удруживање два индивидуума (Бандић, 2004: 241), поступци који имају изразито друштвени карактер / функцију присутни су у свим сегментима свадбених обичаја које практикује српска етничка заједница у румунском делу Баната. Према критеријуму бројности и учесталости, у троделној структури свадбених ритуала (предсвадебни обичаји, обичаји на дан свадбе и обичаји после свадбе) примарне су (не и једине) оне радње којима се: 1) истиче припадност српској етничкој групи, 2) приказује материјални статус појединца / породице, те 3) указује на међусобне релације учесника свадбеног церемонијала.

1. Истицање припадности српској етничкој групи

Посматрано из перспективе српске националне мањине у Румунији, која свој положај препознаје као „осетљив и потенцијално угрожен“ (в. Богдановић, 2022: 234), разумљиво је и очекивано да једна од примарних друштвених функција свадбених обичаја буде истицање припадности српској етничкој групи. Наведена функција се као доминантна појављује на самом почетку циклуса свадбених обичаја – конкретније у његовој првој фази, када се врши одабир брачног партнера. Наиме, све до краја 70-их година 20. века у посматраним српским заједницама практикована је етничка ендогамија. У највећем броју случајева, одабир једне особе као брачног партнера (било да је одлуку доносила породица или будући младенци) био је условљен припадношћу истој (српској) етничкој заједници (Богдановић, 2022: 233). Примарна функција формирања брачне заједнице између супружника исте (српске) етничке заједнице у посматраној више националној и мултикултуралној средини била је „стабилизација етноса“ и спречавање процеса асимилације (Богдановић, 2022: 234).

Клисура). Године 2018, рекогносцирање терена спроведено је у селима Краљевац, Чанад и Фенлак. У географском смислу села Чанад и Фенлак припадају Поморишју, док је село Краљевац део Банатаске Црне Горе. Следеће, 2019. године, терен је рекогносциран у селима Соколовац, Луговет и Златица (Пољадија). У територијалном смислу сва наведена места припадају румунском Банату који представља изузетно важну област са становишта српског етнокултурног и етничко-етногенетског простора већ од давне прошлости. (Тодоровић, 2017: 466). Рекогносцирање терена спровеле су сараднице Етнографског института САНУ др Милина Ивановић Баришић, др Ђорђина Трубарац Матић, др Бојана Богдановић и др Нина Аксић.

Гледало се то раније. Нису Српкиње баш тако лако ишле за Румуне. Да се не би мешале куће. И мом сину су се подсмевали јер му је отац био Румун. (Луговет, ж. 77 г.)

Пре се то баш гледало. Иако смо живели јако добро као пријатељи, као комшије у село, али се нисмо мешали као брачни парови. Тако смо држали на веру. Сада су се Срби изгубили јако много због таквих бракова са Румуни, Чехи – Пемци, ми их тако зовемо, па чак и Роми са којима раније уопште није било бракова, ма какви. Данас деца не поштују старије, не поштују кућу, не поштују свецe. И саде се губиду обичаји. (Златица, м. 69 г.)

Пре су тражили свако своју веру да узмеду. (Златица, ж. 75 г.)

И у наредним етапама процеса склапања брака постоји низ ситуација које учесници свадбених церемонија користе као прилику да истакну припадност српској етничкој групи. Највећи број пригода налази се у централном делу циклуса свадбених обичаја – обичајима на дан свадбе – када и број актера достиже свој максимум. Неке од њих су: припрема / служење хране „као у Србији“, извођење српских песама / игара, даривање главних протагониста (младенаца, кума, старог свата итд.) поклонима набављеним у матици и друго. Наведено илуструју следећи искази саговорника:

Ја сам за своју свадбу све купио у Србији, од поклоне до хране. И музика ми је била из Србије. Тако сам хтео, тако ми било драже. (Соколовац, м. 70 г.)

Свадбени ручак је био као код Србина. (Соколовац, ж. 92 г.)

2. Приказивање материјалног статуса

Организација свадбе, те спровођење свих обичаја који прате процес склапања брака, изискује велику количину новца и представља значајан материјални трошак првенствено за породице које жене сина / удају ћерку, али и за све друге актере свадбеног церемонијала. Материјални услови живота, као и у свим другим приликама, одређују не само обим свадбеног веселја и забаве, већ и структуру / садржај готово свих ритуалних сегмената.⁸ Другим речима, обичаји зависе од сталеза коме младенци припадају – да ли је занатлија или паор, виноградар или слуга, трговац или калфа, чиновник или радник, официр или ученик (Марковић, 2017: 27). Следећи ритуални сегменти циклуса свадбених обичаја су прилика да учесници свадбених обичаја прикажу лични / породични материјални статус:

⁸ Иако свака породица настоји да поштује све народне обичаје и свадбу обави према традиционалним правилима, постоје ситуације у којима то није могуће. У случајевима када материјалне прилике породица не дозвољавају организовање „праве“ свадбе, свадбена веселја се јављају у редукованом облику или, пак, изостају. Примера ради, „велика ракија“ је облик свадбеног веселја које се организује након што сиромашнији момак, уз претходни договор двеју породица, доведе девојку са прела / корзоа у кућу. Према својим могућностима, породица младожење припреми ракију и храну те позове родбину, пријатеље и комшије на веселје. Овај обичај је остао забележен и у народној изреци *С ћошка мање трошка* (в. Богдановић, 2022: 242).

- *просидба (прошевина / веридба / уговор)*: прва прилика да се шири друштвена заједница обавести о повољном материјалном статусу породица које ступају у родбинске односе (или макар једне од њих) јесте изразито свечани карактер овог ритуалног сегмента – долазак просаца на коњима праћен је музиком, песмом и игром. Знак да момак (потенцијални женик) долази из имућне породице јесте даривање девојке (потенцијалне младе) златним накитом.
- *припреме за свадбу*: овај део предсвадбених обичаја, који подразумева низ активности попут набавке венчаног одела, чишћења / уређења (девојачког и момковог) дома и припреме хране за свадбено весеље, директно је условљен имовинским стањем породица које жене сина / удају ћерку. Динамика и начин њихове реализације у великој мери говоре о материјалном стању будућих младенаца – куповину венчаног одела у специјализованим радњама (неретко у СФР Југославији), докупљивање покућства / кречење куће / улепшавање животног простора, плаћање услуга спремања хране и сл., могу приуштити само „добростојеће“ породице.
- *преношење младине спреме*: једна од прилика да будућа млада прикаже своје материјално стање јесте преношење девојачког рува у младожењин дом. Текстилни предмети, намештај, прибор за рад, новац, накит, дукати и лични предмети, превозе се церемонијално, на колима, уредно посласгани, како би се видело шта млада доноси у нову кућу. Пролазак девојачке спреме кроз село побуђује велики интерес, посебно код женског света, и дуго се потом прича какав је био (Крстић, 2015: 210).
- *куповина младе*: обичај куповине младе на дан венчања прилика је да младожења / чланови његове породице прикажу своје материјалне могућности. Свота новца за коју је млада „откупљена“ често се накнадно коментарише и третира као одраз имовинског стања особе којој је додељена улога „купца“.
- *свадбено весеље*: сам обим весеља и забаве најбоља је илустрација имовинског стања породица које организују славље. Сваки елемент прославе – број гостију, простор у коме се прославља склапање брака, квалитет / обилност / разноврсност хране и др. – рефлектује материјалне прилике организатора. Што су оне повољније, то ће и свадбено весеље бити луксузније. У случајевима када материјални услови живота то дозвољавају, весеље се за велики број званица приређује у закупљеном простору и може трајати два, па чак и три дана. У супротном, скроман свадбени ручак се организује за мањи број гостију, најчешће у младожењином / младином дому. Свадбено весеље употпуњено је бројним обичајима чија је основна функција приказивање материјалног статуса њихових учесника. Један

од најраспрострањенијих је јавно приказивање свадбених дарова – поклони добијени и са момкове и са девојачке стране се стављају на увид свим сватовима, те се неретко шаљиво коментаришу, како би овај део свадбеног весеља био што занимљивији.

3. Представљање друштвених релација између учесника свадбених обичаја

Једна од функција свадбених обичаја јесте и представљање друштвених релација између учесника свадбеног церемонијала. Наиме, особе чије је понашање у свадбеним ритуалима регулисано обичајима имају јасно позиционирано / истакнуто место у друштвеној структури одређене уже / шире породичне / друштвене заједнице. Процес склапања брака је прилика да се одређени актери издвоје од других учесника, те да се прикаже њихова родбинска / пријатељска релација са главним протагонистима свадбеног весеља – младожењом и младом. Дакле, свадбеним обичајима код Срба у румунском делу Баната акценатовани су следећи учесници:

кум – улога сведока и пред Богом и пред народом потврђује вишегенерациско пријатељство између две породице (кумове и младожењине). Његова се позиција акцентује на више начина: он се први позива на свадбу, на дан свадбе по њега одлазе и церемонијално га у младожењин дом доводе сватови, ритуално се прати са свадбеног весеља, дарује се у више наврата и сл.

старијко / стари сват – позиција „другог кума“, односно сведока венчања, указује на његове блиске породичне релације са младожењом. На једној од најзначајнијих позиција у свадбеној церемонији може бити младожењин ујак, а уколико младожењина мајка нема рођеног брата, онда је то брат од тетке, стриц или ујак.

жарач – улогу особе која надгледа ток свадбе младенци поверавају ономе у кога имају поверења, кога цене и поштују, јер од њега у великој мери зависи како ће обичаји на дан свадбе бити спроведени. Старији мушкарац који „води свадбу“ високо је позициониран у широј друштвеној заједници – он је „виђенији“ човек у селу, који лепо говори и познаје локалне обичаје.

девер – особа која на дан венчања „откупљује“ младу, „чува“ је и води на венчање, мора бити у блиским родбинским релацијама са младожењом.

младожењини другови – у улози говорница, који су на дан свадбе задужени за добро расположење свадбара, могу се наћи (најчешће још увек нежењени) младићи који су са младожењом у (дугогодишњим) пријатељским релацијама. Они током свадбеног весеља збијају шале како би забавили госте.

младине другарице – на дан венчања невести у облачењу, намештању косе (најчешће плетући је у плетенице) и стављању вела (ређе убрађивању) помажу особе женског пола које су са младом у (вишегодишњим) пријатељским односима. По доласку сватова у младин дом, оне их ките рузмарином, ђурђевком или миртом.

свекрва – нова породична релација снаја–свекрва приказује се бројним свадбеним обичајима, првенствено оним ритуалима који за циљ имају да будућим младенцима обезбеде плодност и берићет.

Дакле, на основу улоге која им је у свадбеним обичајима додељена од стране младенаца / њихових породица, за поједине учеснике свадбених церемонија може се закључити да су чланови уже младожењине / младине породице, да су са главним протагонистима у међупородичним и/или личним пријатељским односима, или је пак реч о особама које се у широј друштвеној заједници високо котирају.

чланови уже породице	међупородични односи	позиционираност у широј друштвеној заједници	лични / пријатељски односи
старојко / стари сват	кум	жарач	младожењини другови
девер			младине другарице
свекрва			

Табела бр. 1: социјалне релације између учесника свадбеног церемонијала

Магијска функција свадбених обичаја

Имајући у виду да је један од основних циљева формирања брачне заједнице добијање здравог потомства, те да се свадба – као обред прелаза – у народу третира као време опасности, не изненађује чињеница да је циклус свадбених обичаја у многим својим фазама проткан магијским поступцима који рефлектују религијска уверења српске заједнице у румунском делу Баната. Тешко је и набројати све магијске прописе и забране помоћу којих српска заједница покушава да обезбеди срећан и успешан брак двоје младих. Ипак, магијски поступци који су саставни део „правих српских свадби“ могу се груписати у две веће целине: 1) магијске радње везане за култ плодности и 2) заштита учесника свадбених обичаја од злих сила (Богдановић, 2022: 280–281):

1) магијске радње везане за култ плодности

С обзиром на то да је добијање здравог порода у брачној заједници услов опстанка читаве етнице, у основи српске свадбене обичајне праксе у румунском делу Баната налази се култ плодности. Бројни су ритуални поступци којима се покушава утицати на плодност младенаца. Њихова реализација подразумева употребу различитих магијских реквизита од којих је најзаступљеније жито. Његова употреба најизраженија је у обичајима на

дан свадбе и то у ритуалима који прате церемонијални улазак младе у младожењин дом / своју нову кућу. Жито се у овом ритуалном сегменту користи на различите начине: по уласку у младожењин дом, свекрва преко снаје баца жито уз речи *Да нам донесе род и плод у кућу, срећу и здравље!* (Фенлак); свекрва пење младу на столицу одакле она „фрља“ жито (Дивич); свекрва додаје сито невести која жито разбацује на четири стране, засипа кров куће и присутне свадбаре, а затим га баца на кров (Белобрешка). И други магијски реквизити, чија је функција да обезбеде здраво потомство, проналазе своју примену у свадбеним обичајима. Примера ради, симбол плодности је и гушчје перје које се користи у завршном делу свадбеног весеља: након што се кум са музиком испрати кући, у дворишту испред задружног дома или момкове куће (у зависности од тога где је организовано свадбено весеље) пали се ватра коју најхрабрији свадбари прескачу, док преостали „хитају“ перје изговарајући *Колико перја, толико деца!* (Чанад); око перјаног јастука се прво игра коло, након чега га жарач цепа, а затим расипа перје по сватовима (Соколовац, Луговет и Златица); перјани јастук се ставља између двоје младих који стојећи на њему треба да се пољубе (Стара Молдава). Такође, одређеним магијским поступцима покушава се утицати не само на добијање здравог порода, већ и на пол и карактерне особине будуће деце, те су забележени обичаји попут оних да се млада приликом поласка на венчање не окреће ка својој кући како би будућа деца личила на младожењину, а не њену фамилију, да невеста одиже мушко накољче како би родила наследника, да током свадбеног ручка млада не једе супу како деца не би била „слинава“ и сл. (Богдановић, 2022: 281).

2) заштита учесника свадбених обичаја од злих сила

У сврху безбедног „превођења“ младенаца из једног личног / социјалног статуса у други, односно како би се спречило дејство негативних / злих сила током свадбеног церемонијала, развијен је читав систем магијских поступака који имају заштитну функцију. Највећи број њих практикује се у централном делу циклуса свадбених обичаја – обичајима на дан свадбе – који је, према народном веровању, време највеће опасности. Бројни су ритуални поступци чији је циљ да свадбени ритуал учине безбедним. Један од најсликовитијих и најраспрострањенијих обичаја јесте извођење лажне младе (в. Богдановић, 2022: 259). Иако овај обичај, који се изводи у форми скеча, има шаљив карактер, његова примарна функција је заштита младе од нечастивих сила – лажна млада (велом прекривена старица / прерушен мушкарац) би на себе требало да скрене „зле погледе“ и на тај начин обезбеди безбедно преузимање праве младе.

Док стигнемо до младе, нама преседне. Прво доведу једну „намештаљку“, обуку неког другог као младу. Неку бабу или неког мушког. Па им ставе вео.

Па ту буде убеђивање да ли је права млада или није, па фешта. Момак каже: „Ово не личи на моју младу!“ . Ја кажем: „Гледајте овде, она је сакривена!“ . А нека старија жена узме варјачу, дрвену варјачу, па на момка са том варјачом. Па кад варјача крене, ти се склањај! На нека места то може да траје и до пола сата. И тек ондак изведу праву младу. (Соколовац, м. 70 г.)

Током спровођења обичаја на дан свадбе, поред главних протагониста – младожење и младе – у „опасности“ су и други учесници. Стога је део магијских поступака усмерен ка осигуравању њихове „безбедности“. Неки од најчешће коришћених апотропајона у ту сврху су барјак – кога барјактар носи испред свадбене поворке и њиме растерује „зле силе“; затим рузмарин – биљка јаког и опорог мириса којом се ките сватови; метални новац – чији звекет приликом „посипања“ младенаца по изласку из цркве одагнава нечастиве силе и многи други.

Ка закључку

Сумирајући изнето, може се закључити да свадбени обичаји које је српска мањинска заједница у румунском делу Баната практиковала у периоду од завршетка Другог светског рата па до краја 70-их година 20. века, у својој основи садрже елементе и секуларног и религијског ритуала. Другим речима, скуп обичаја који прате склапање брака двоје младих имају и друштвену и магијску функцију. Прва од њих заступљена је у свим етапама циклуса свадбених обичаја – реализација највећег броја активности (избор брачног партнера, просидба, преношење девојачке спреме, долазак по младу, црквено / грађанско венчање, свадбено весеље, зајутро и сл.) регулисана је оним друштвеним правилима која у српској заједници представљају норматив. Посматрано у целини, њихово извођење осликава устаљене друштвене вредности групе која их практикује (првенствено морална начела), односно спроводи се према принципу друштвено прихватљиво / пожељно / очекивано *vs.* друштвено неприхватљиво / неподобно / неконвенционално. Другим речима, принцип обавезе и забране у целини структурира циклус свадбених обичаја. Примера ради, друштвено прихватљиво / пожељно / очекивано је да брачни партнери припадају истој (српској) етничкој групи. Свако одступање / кршење овог почетног правила ствара домино ефекат – други ритуални сегменти се појављују у редукованој форми или, пак, изостају:

Ја сам имала 17 година када сам се удала за Румуна. Мужа ми је препоручила тетка која је радила са његовом сестром. [...] Отишла сам у Стару Молдаву да га видим и тако смо се упознали. Ја, мама, била и тетка, а од његових он и родитељи. Ма ништа свечано, тако мало ручак неки и причали смо и ја сам се вратила са мојима кући. Прошло је два, три месеца и одлучили смо да се венчамо. Нисмо правили свадбу. На тај дан његова мати донела нешто што се

онда куповало – материјал за ‘аљину и златни прстен. Није било ни музике. Било мало родбине, мало комшија, донели дарове за постелјину, за аљине, за кућу. Овде смо код мене направили један ручак, ручали па отишли у Стару Молдаву. Тамо смо имали венчање само у Општину. После код њега био ручак, били моји и његови родитељи и његове сестре. (Златица, ж. 75 г.)

Међутим, када је формирање брачне заједнице између двоје младих урађено „како треба“ – *по реду и по обичајима* – до изражаја долазе три основне (не и једине) друштвене функције свадбених обичаја: 1) њима се истиче припадност српској етничкој групи, 2) приказује се материјални статус појединца / породице, те се 3) представљају друштвене релације између учесника свадбених обичаја. На тај начин главни / споредни учесници свадбених ритуала потврђују свој етнички / материјални / социјални статус у оквиру уже / шире друштвене заједнице.

С друге стране, магијска функција свадбених обичаја до изражаја долази у оним ритуалним сегментима који се изводе на дан свадбе, јер је то време највеће опасности. Готово па сви ритуални сегменти (долазак по младу, извођење младе, одлазак на венчање и сл.) испуњени су бројним магијским радњама чија је функција двојака: 1) њима се утиче на плодност младенаца, те 2) штите учеснике свадбених ритуала од дејства злих и нечистивих сила. Магијски реквизити који се том приликом користе (рузмарин, „живо“ јаје, вода, жито, јабука, метални новац и сл.) показују да су се два изузетно важна култа у животу српског народа – култ плодности и култ биљака – аутентично оваплотила и у обредној пракси која прати склапање брака двоје младих.

Када је у питању међуоднос друштвене и магијске функције свадбених обичаја код Срба у румунском делу Баната – под којим се подразумева доминација једне над другом функцијом / њихова егалитарност – стиче се утисак да за (било главне, било споредне) учеснике свадбених церемонија секуларни аспект има већи значај од религијског. Наиме, приметно је да саговорници у разговору о својим посредним / непосредним искуствима склапања брака, (нај)чешће говоре о друштвеној функцији свадбених обичаја. Свадба је, према њиховом мишљењу, прилика да се народ окупи, да се учесници провеселе / попију / поједу, да се бројним шаљивим играцима прикупи новац за младенце, да се други млади из села и/или околине упознају (што може резултирати новом брачном заједницом), да се породице младенаца прикажу као „добри домаћини“ и сл. Магијски аспект свадбених обичаја је, чини се, у другом плану. Наиме, о многим се обичајним радњама говори као о превасходно друштвеном, а не магијском чину – према исказима саговорника сватови се ките како би се знало ко су учесници обичаја на дан свадбе, а не да би се они заштитили од нечистивих сила; обичај крађе младе током свадбеног веселја за циљ има да насмеје и забави учеснике, а не да скрене „урокљиве погледе“ са тек удате девојке⁹; обичај извођења лажне

⁹ Више о обичају крађе младе в. Богдановић, 2022: 266–267.

младе је игроказ шаљивог карактера, а не магијски поступак којим се са невесте скрећу „зли погледи“ итд. Када је, пак, у питању међусобни поредак друштвених функција према критеријуму важности / значаја, чини се да примат има први од три издвојене друштвене улоге свадбених обичаја – истицање припадности истој (српској) етничкој групи. У прилог наведеном говори чињеница да су саговорници, по правилу, у својим исказима често користили именицу Србија и епитете изведене од наведене речи: *Обичаји су били леви, српски* (Луговет, ж. 77 г.) / *То је била права српска свадба* (Златица, м. 69 г.) / *Тако се славило и у Србији* (Златица, ж. 75 г.) и сл. Такође, саговорници су врло често истицали своје неслагање са етничком егзогамијом коју су, у највећем броју случајева, образлагали „страхом од мешања културних образаца“, што је и разумљиво имајући у виду специфичност друштвеног контекста у оквиру кога су припадници српске националне мањине склапали преваходно ендогамне бракове (в. Богдановић, 2022: 234).

Извори

- Теренска грађа*. 2016. Дињаш, Ченеј.
Теренска грађа. 2017. Белобрешка, Дивич, Стара Молдава.
Теренска грађа. 2018. Краљевац, Чанад, Фенлак.
Теренска грађа. 2019. Соколовац, Луговет, Златица.

Литература

- Бандић, 2004: Д. Бандић, *Народна религија Срба у 100 појмова*. Београд: Нолит.
Богдановић, 2019: Б. Богдановић, Идентитетски елементи Срба у Румунији: свадба у селима Поморишја и Банатске Црне Горе. Ниш: *Исходишта* 5: 43–56.
Богдановић, 2020а: Б. Богдановић, Обичаји животног циклуса код Срба у Румунији: свадба у селима Пољадије. Ниш: *Исходишта* 6: 27–38.
Богдановић, 2020б: Б. Богдановић, Прилог проучавању етничког идентитета Срба у Румунији: свадба у селима Пољадије. Београд: *Антропологија* 20 (3): 233–249.
Богдановић, 2021: Б. Богдановић, Срби у румунском делу Баната: етнографија теренског истраживања. Ниш: *Исходишта* 7: 35–49.
Богдановић, 2022: Б. Богдановић, Српски свадбени обичаји у румунском делу Баната. *Срби у Румунији II – Етнoлошка истраживања Божића, крсне славе и свадбе*, 227–291. Темишвар – Београд: Савез Срба у Румунији и Етнографски институт САНУ.
Златановић, 2003: С. Златановић, *Свадба – прича о идентитету*. Београд: Етнографски институт САНУ.

- Златановић, 2007: С. Златановић, Свадба и конструишање идентитета. *Култура у трансформацији*. Београд: Етнографски институт САНУ, 35–45.
- Крстић, 2015: Б. Крстић, *Народни живот и обичаји Клисуреца и Пољадијаца*. Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Марковић, 2017: Д. Марковић, *Српски свадбени обичаји у Војводини*. Нови Сад: Музеј Града Новог Сада.
- Недељковић, 2007: S. Nedeljković, *Čast, krv i suze*. Београд: Златни змај.
- Пантелић, 2002: Н. Пантелић, Предговор у: *Обичаји животног циклуса у градској средини*. Београд: Етнографски институт САНУ, 11–13.
- Стојановић, Зеба и Марков, 2014: D. Stojanović, R. Zeba i Z. Markov, Pojam rodности u tradicionalnoj kulturi sa osvrtom na suvremeni društveni kontekst. *Pula: Metodički obzori* 9 (19): 92–104.
- Тодоровић, 2017: И. Тодоровић, О новим етнолошким истраживањима Срба у Румунији. Ниш: *Исходишта* 3: 463–474.
- Трубарац Матић, 2021: Ђ. Трубарац Матић, О једном начину предбрачног прорицања међу Србима у Румунији. Ниш: *Исходишта* 7: 339–347.

Bojana B. Bogdanović

SECULAR AND RELIGIOUS ASPECT OF WEDDING CUSTOMS AMONG SERBS IN ROMANIA

Summary

Within the multi-year project *Researching the Culture and History of the Serbs in Romania*, organized by the Center for Scientific Research of the Culture of the Serbs in Romania, the team of the Ethnographic Institute SASA realized field research on wedding customs practiced by the Serbian national minority in the Romanian part of Banat. Based on field material collected from 2016 to 2019, this text discussed about the secular and religious aspect of wedding customs among Serbs in Poljadia, Pomorišje, Banat Montenegro, Danube Gorge and the central part of West Banat. There are three basic (not the only) social functions of wedding customs: 1) they emphasize belonging to the Serbian ethnic group, 2) show the material status of the individual / family, and 3) present social relations between the participants of wedding customs. The function of magical activities is twofold: 1) they affect the fertility of the newlyweds, and 2) they protect the participants of wedding rituals from the effects of evil and unholy forces. The results of the field research also show that the secular aspect of wedding customs is more important than the religious one.

Key words: Romania, wedding customs, Serbs, social function, magical function.